

Історія

УДК 355.4(477)"2023"

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20846487>

**Таврійська наступальна операція Сил оборони України (червень–
вересень 2023 року): задум, передумови, причини зриву та оперативні
уроки**

Кривизюк Леонід Петрович

провідний науковий співробітник наукового центру
Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного, м. Львів, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9094-4061>

Матала Ігор Володимирович

науковий співробітник наукового центру
Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного, м. Львів, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9696-4901>

Горняков Іван Дмитрович

молодший науковий співробітник наукового центру
Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана
Петра Сагайдачного, м. Львів, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-8282-8551>

Прийнято: 21.05.2026 | Опубліковано: 30.05.2026

Анотація. Мета дослідження. Здійснити комплексний науково-аналітичний розгляд Таврійської наступальної операції Сил оборони України (СОУ) (червень-вересень 2023 р.): реконструювати оперативний задум та походження його формування; охарактеризувати передумови й «вікно можливостей»; дослідити стан інженерних фортифікацій угруповання збройних сил російської федерації (зс рф); проаналізувати роль зовнішньополітичних чинників і системи обмежень з боку адміністрації Байдена; ідентифікувати прорахунки військово-політичного керівництва України; систематизувати уроки, які обидві сторони взяли з операції для подальшого ведення бойових дій. **Методологія дослідження** ґрунтується на загальнонаукових принципах історизму, системності та наукової об'єктивності. Застосовано логічний, аналітичний та синтетичний методи, а також спеціальні: хронологічний, порівняльно-аналітичний і проблемно-тематичний. Джерельну базу складають відкриті матеріали: звіти Інституту вивчення війни (ISW), Королівського об'єднаного інституту оборонних досліджень (RUSI), IISS; публікації The Washington Post, The New York Times, The Wall Street Journal; аналітичні матеріали CSIS та Waronthe Rocks; спогади й інтерв'ю учасників подій; дані супутникового моніторингу компаній Planet Labs і Maxar. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що вперше в українській воєнно-науковій думці здійснено системний аналіз Таврійської операції крізь призму єдності оперативного, стратегічного і геополітичного вимірів; встановлено комплексну природу її зриву як наслідку взаємодії п'яти системних чинників – недостатнього часового ресурсу, дефіциту спеціалізованих засобів подолання перешкод, незавершеності злагодження з'єднань, системних обмежень з боку США та управлінських прорахунків військово-політичного керівництва; уточнено роль доктрини «дозованої допомоги» адміністрації

Байдена в обмеженні вогневого потенціалу Збройних Сил України (ЗС України) в ході операції; проаналізовано системний характер адаптації ЗС РФ після провалів 2022 р. – інженерного, тактичного й оперативного.

Висновки. *Оперативний задум операції був стратегічно виправданим і логічно вивіреном, однак його реалізація нашкодила на системну невідповідність між амбіціями й ресурсами у п'яти ключових вимірах. «Вікно можливостей» існувало в зимово-весняний сезон 2022–2023 рр., але закрилося раніше, ніж ударне угруповання досягло необхідного стану боєготовності. «Лінія Суровікіна» стала якісно іншою проблемою, ніж та, з якою ЗС України стикалися у попередніх успішних операціях. Системний характер американських обмежень мав вимірюваний вплив на результат. Уроки операції зберігають концептуальне значення для доктрини наступальних операцій в умовах насиченого пригнічення і глибокоєшелонованої мінно-вогневої оборони.*

Ключові слова: *Таврійська наступальна операція; російсько-українська війна, Сили оборони України; Збройні сили України, лінія Суровікіна; військова допомога, оборонні фортифікації.*

The “Tavria” offensive operation by the Defense Forces of Ukraine (June–September 2023): idea, background, causes of failure and after-action review lessons

Leonid Kryvyziuk

leading researcher of the Scientific Centre,
at Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-9094-4061>

Ihor Matala

Researcher of the Scientific Centre,
At Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-9696-4901>

Ivan Horniakov

Junior researcher of the Scientific Centre,
at Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy, Lviv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-8282-8551>

Abstract. *The aim of research is to conduct a complex scientific and analytical analysis of the “Tavria” offensive operation by the Defense Forces of Ukraine (DFU) (June-September 2023): reconstruct the operational aim and the origin of how it formed; describe the background and “a window of opportunity”; explore the conditions of the engineering fortifications of the armed forces of Russian Federation; analyse the role of external political factors and the limitations within the Biden’s administration system; identify the miscalculations of military political leadership of Ukraine; systematize the lessons that were drawn by both sides from the operation for the further combat actions. Methodology of the research is based on fundamental historical approach principles, principles of systematicity and scientific objectivity. The research was conducted using the logical, analytical and synthetic methods, as well as the chronological approach, comparative analysis and problem-thematic method. The dataset consists of open source materials such as: reports from the Institute for the Study of War (ISW), Royal United Services Institute (RUSI), IISS, The Washington Post, The New York Times, The Wall Street Journal articles; analytical materials of CSIS and War on the Rocks (WOTR); memoirs and*

*interviews of the live witnesses; satellite monitoring data of such companies as Planet Earth and Maxar. **Scientific novelty** of this research is the conducting of systematic analysis of the “Tavria” offensive operation for the first time in Ukrainian military and strategic thought within the framework of the unity of operational, strategic, and geopolitical dimensions; determining the complex nature of its failure as a result of five factors - a lack of time resources, the shortage of specialized breach equipment, the incomplete cohesion of military units, systemic constraints imposed by the U.S., and miscalculations by the military-political leadership; clarified the role of Biden’s administration “drip-feed” doctrine with the firepower constraints for the Armed Forces of Ukraine (AFU) in the course of operation; analysed the systemic nature of adaptation of armed forces of Russian Federation after the engineering, tactical and operational failures of 2022. **Conclusions.** The concept of operations was strategically reasoned and logically coherent, but its implementation faced the systemic ambition-resource gap in five key factors. The “window of opportunity” was open during the winter-spring time of 2022-2023 but closed sooner than when the strike force could reach the required combat readiness. Surovikin Line of defense became a new problem compared to the ones the AFU ran into in the previous successful operations. The systemic nature of the US restrictions had an indisputable effect on the result. The lessons learned from the operation retain their conceptual significance for the offensive operations doctrine under conditions of intense suppression and a deeply echeloned mine and fire defense.*

Keywords: *The “Tavria” offensive operation; Russo-Ukrainian War; Defense Forces of Ukraine; Armed Forces of Ukraine; Surovikin Line of defense; military aid; defensive fortifications.*

Постановка проблеми. Таврійська наступальна операція 2023 р. є одним із ключових і водночас найбільш дискусійних епізодів широкомасштабної збройної агресії російської федерації проти України. Розпочата у червні і фактично завершена у вересні 2023 р., вона являла собою найбільш амбітну спробу стратегічного прориву, яку ЗС України здійснювали з часу початку широкомасштабного вторгнення (24 лютого 2022 р.) На відміну від тріумфальної Харківської операції (вересень 2022 р.) та звільнення правобережної Херсонщини (листопад 2022 р.), вона не досягла заявлених стратегічних цілей.

Провал операції породив широку дискусію – як у відкритому медіапросторі, так і в академічному середовищі. Ця дискусія не лише не завершена, а й часто позначена зверхністю: частина коментаторів зводить причини провалу до одного чинника (бракувало танків, не дали АТАСМС, погано навчені бригади тощо), тоді як реальна картина є принципово багатофакторною. Разом з тим провал операції мав прямі наслідки для подальшого стратегічного курсу: він спровокував глибоку кризу відносин між Головнокомандувачем генералом Валерієм Залужним і Президентом Володимиром Зеленським, і в підсумку призвів до зміщення В. Залужного у лютому 2024 р., а також прискорив перехід до оборонної стратегії, яка домінувала в ЗС України протягом наступного року.

Таким чином, наукове осмислення Таврійської операції є актуальним не лише у воєнно-історичному сенсі, а й у більш широкому – для розуміння механізмів прийняття рішень в умовах коаліційної війни, ролі зовнішніх обмежень у стратегічному плануванні, а також для вироблення доктрини наступальних операцій в умовах глибокоешелонованої мінно-вогневої оборони.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематика Таврійської операції опрацьовується у кількох паралельних площинах. У форматі оперативної аналітики в реальному часі найбільш системно здійснює Інститут вивчення війни (ISW) – щоденні аналітичні звіти якого формують найдетальнішу відкриту картину бойових дій [1], а також карти бойових дій [2]. Дослідники Королівського об'єднаного інституту оборонних досліджень (RUSI) Джек Уотлінг, Олександр Данилюк і Нік Рейнолдс ще навесні 2023 р. опублікували принципові застереження щодо небезпеки відкладення операції, а пізніше аналізували тактику, втрати в мінних полях та основні причини провалу операції [3; 4, 5, 6, 7, 8, 9].

У форматі більш поглибленого аналізу виділяються роботи Майкла Кофмана і Джонатана Лі у виданні *War on the Rocks* [10], а також журналістські розслідування *The Washington Post* (Пол Сонн, Ісабелл Хуршудян) і *The New York Times* (Ерік Шмітт, Джуліан Барнс, Гелен Куперта Томас Гіббонс-Нефф), *Politico* які розкривають розбіжності між Києвом і Вашингтоном під час підготовки і проведення операції [5, 11, 12, 13, 14, 15] та проведення контрнаступу [16, 17]. Публікація ЦРУ-скептичних оцінок Адамом Ентусом і Джоббі Уорріком [18] і позиція Джейка Саллівана [19] є важливим первинним свідченням для аналізу ролі американських обмежень.

В українській академічній науці системний аналіз Таврійської операції практично відсутній. Окремі аспекти висвітлював Микола Белесков [20, 21, 22] та розглядалися у матеріалах оборонних видань (*Defence Express*, *Military.com*), проте у форматі публіцистики, а не наукового дослідження. Праці В. Грицюка [24], В. Заболотнюка, Л. Кривизюка [25] С. Рудько [26] А. Харука [27, 28, 29, 30], стосовно воєнних операцій та ведення бойових дій 2022–2024 рр. є важливим внеском

у формування наукової бази, однак зосереджені передусім на оперативно-тактичному рівні. Таким чином, комплексного академічного дослідження Таврійської операції, яке поєднувало б оперативний, стратегічний і геополітичний виміри, у вітчизняній науці відсутні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Попри значний масив публіцистичних і журналістських матеріалів, у науковому вивченні Таврійської операції залишається щонайменше низка суттєвих прогалин:

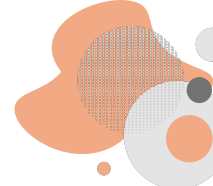
- не здійснено систематичного аналізу взаємодії між рівнями – оперативним, стратегічним і геополітичним – як єдиної системи факторів, що визначили результат операції. Більшість публікацій розглядають ці рівні ізольовано;

- відсутній детальний аналіз ролі «вікна можливостей» і темпів закривання цього вікна у зв'язку з динамікою фортифікаційного будівництва противника – попри те, що саме цей чинник часового тиску є структурно ключовим для розуміння причин провалу;

- роль доктрини «дозованої допомоги» адміністрації Байдена не розглядалася як системний феномен з вимірюваними наслідками для вогневого потенціалу ЗС України – незважаючи на наявність достатньої кількості джерел для такого аналізу;

- не проаналізовано доктринальну суперечність між натовськими стандартами підготовки і радянською командною культурою у новосформованих з'єднаннях як окремий структурний чинник, незалежний від простого «браку часу»;

- системний характер адаптації ЗС РФ після провалів 2022 р. – інженерної, тактичної й оперативної – не отримав детального аналізу в

контексті причин невдачі Таврійської операції в україномовній науковій літературі.

Формування цілей статті (постановка завдань). Метою статті є комплексний науково-аналітичний розгляд Таврійської наступальної операції у системній єдності оперативного, стратегічного і геополітичного вимірів. Для досягнення цієї мети передбачено вирішення наступних завдань:

- реконструювати оперативний задум і зародження його формування в Генеральному штабі ЗС України;
- охарактеризувати сукупність передумов, що склалася наприкінці 2022 – на початку 2023 р.;
- проаналізувати динаміку «вікна можливостей» і темпи закривання цього вікна у зв'язку зі зростанням фортифікаційних укріплень ЗС РФ;
- дослідити стан і системний характер «лінії Суровікіна» та оборонної системи противника на Запорізькому напрямку;
- розглянути можливі варіанти напрямків наступальних дій і причини вибору головного напрямку;
- проаналізувати роль адміністрації Байдена та системний характер обмежень у постачанні зброї;
- вивчити проблеми злагодження та доктринальні суперечності в новосформованих з'єднаннях 9-го та 10-го корпусів;
- ідентифікувати прорахунки військово-політичного керівництва України;
- систематизувати уроки, які обидві сторони взяли з операції.

Виклад основного матеріалу

Задум операції та його зародження

Задум Таврійської операції сформувався в Генеральному штабі ЗС України в останньому кварталі 2022 р. – безпосередньо після тріумфального завершення Харківської наступальної операції [27, 28] та звільнення правобережної Херсонщини [26, 31]. Два послідовні успіхи підтвердили, що угруповання військ рф уразливе до швидких маневрених ударів, і надали Україні стратегічну ініціативу [20]. Ситуація, що склалася спонукала до завдання третього, вирішального удару – до того, як противник встигне відновити боєздатність і відбудувати оборону [22].

Основа операції складалася з трьох взаємопов'язаних завдань: по-перше, здійснити прорив лінії оборони угруповання військ ЗС РФ на Запорізькому напрямку в районі Оріхів–Токмак; по-друге, вийти до узбережжя Азовського моря в районі Мелітополя або Бердянська, тим самим розрізавши наземний коридор між росією і Кримом; по-третє, поставити Крим під загрозу логістичної ізоляції, що, за задумом, мало б примусити Москву або до виведення військ, або до ухвалення переговорних умов [11, 22].

Головнокомандувач генерал В. Залужний був ідеологом і найпослідовнішим прибічником цього задуму. Американські та британські партнери брали участь у процесі планування переважно на рівні штабних ігор і командно-штабних навчань, що проводилися у Вісбадені (Німеччина), наприкінці 2022 – на початку 2023 р. Вже на цьому етапі виникли суттєві розбіжності: американські радники пропонували більш обережний підхід «bite-and-hold» із обмеженими тактичними цілями, тоді як українське командування відстоювало амбітніший оперативний задум [12, 14].

Перша версія оперативного плану була підготовлена в грудні 2022 – січні 2023 р. Проте подальші місяці, аж до початку активної фази в червні, були наповнені не лише підготовкою, а й внутрішніми дискусіями – про кількість задіяних з'єднань, напрямок головного удару, терміни початку і ресурсне забезпечення. Ці дискусії самі по собі поглинали управлінський ресурс і часто гальмували прийняття необхідних рішень [5,13].

Передумови для проведення операції

До кінця 2022 р. склався комплекс факторів, що здавалися сприятливими для масштабного наступу. У стратегічному вимірі росія зазнала серйозних оперативних поразок: відступ із Харківщини [27, 28] у вересні 2022 р. та вимушений відхід за Дніпро – в листопаді [26, 31] засвідчили нездатність зс рф утримувати широкий фронт. В угрупованнях противника фіксувалися низький бойовий дух, брак боєприпасів і криза логістики.

У вимірі підтримки країн-партнерів склалася сприятлива за весь час широкомасштабного вторгнення готовність надавати міжнародну військову допомогу Силам оборони України у відсічі російської агресії. Основна мета формату «Рамштайн», або Контактної групи з питань оборонної підтримки України – координація, синхронізація, узгодження та прискорення надання військової допомоги Україні у протидії російській агресії [32].

Найбільша частина підтримки від США [33], Німеччини, Великої Британії та інших країн [34 - 38] надавалася у вигляді озброєння, техніки, тренувань та іншого військового спорядження. Рішення про поставки основних бойових танків – Leopard 2 (Німеччина, Польща та інші), Challenger 2 (Велика Британія), M1 Abrams (США) – ухвалювалися послідовно протягом грудня 2022 – лютого 2023 р. Бойові машини піхоти M2 Bradley почали надходити на початку 2023 р. Ці рішення закладали

матеріальну основу для формування важкого механізованого ударного угруповання – такого, якого Україна не мала в жодній з попередніх операцій [39, 40].

Нарощування мобілізаційного потенціалу відбувалося паралельно: осінньо-зимовий цикл 2022–2023 рр. використовувався для формування нових бригад, навчання особового складу і отримання техніки. Програми підготовки українських військових у Великій Британії («Операція Interflex»), Польщі, Нідерландах і Канаді охопили десятки тисяч військовослужбовців [41]. Розвідувальна підтримка з боку США та Великої Британії досягла безпрецедентного рівня: постійний потік даних від супутників, БПЛА і систем збору сигнальної розвідки забезпечував командування Сил оборони детальною картиною дислокації противника, хоча ця картина, як виявиться пізніше, не завжди відображала актуальний стан новозведених фортифікаційних споруд.

Вікно можливостей: коли треба було наступати

Центральне і найболючіше питання з вивчення минулого досвіду операції – чи вчасно її розпочали. Переважна більшість незалежних аналітиків схиляється до думки, що оптимальне «вікно можливостей» існувало значно раніше і закривалося протягом осінньо-зимового та весняного сезону 2022–2023 рр. з кожним тижнем відтермінування [5, 11, 22].

Логіка «вікна» спирається на три взаємопов'язані компоненти. Перший – стан оборонних укріплень противника. Після відступу з Херсонщини та Харківщини зс рф опинилися на нових рубежах, де вони ще не встигли побудувати повноцінну ешелоновану оборону. Більша частина того, що пізніше стане «лінією Суровікіна» на Запорізькому напрямку, в грудні 2022 р. існувала лише в проєктах або на початковій стадії

будівництва. Кожен тиждень відтермінування означав додаткові кілометри траншей, тисячі нових мін і вдосконалену інфраструктуру вогню [3, 14, 22].

Другий компонент – склад і боєздатність угруповання зс рф. Після оголошення «часткової мобілізації» у вересні 2022 р. росії потрібні були місяці, щоб підготувати і перекинути на фронт поповнення. У листопаді - грудні 2022 р. це поповнення ще не зайняло позиції на Запорізькому напрямку. Натомість до червня 2023 р. більшість мобілізованих вже перебувала в підготовлених окопах.

Третій компонент утворює структурну дилему: Україна потребувала часу для підготовки, але «вікно» закривалося з боку противника щодня. Дослідники RUSI Уотлінг і Рейнолдс ще навесні 2023 р. застерігали: якщо операцію відкласти до літа, глибина мінних загороджень і щільність протитанкових засобів зроблять прорив надзвичайно дорогим [3]. Ці застереження, судячи з реальної ситуації, не набули достатньої ваги в процесі прийняття рішень.

Результатом стала системна хронопастка: час, що отримала Україна для підготовки нових бригад, водночас дав Росії час на зведення фортифікацій, зосередження резервів і насичення тактичної зони засобами РЕБ та FPV-дронами. Це протиріччя «вікна, що закривається» є однією з фундаментальних структурних передумов провалу операції [7, 11, 20, 25].

Інженерні фортифікації угруповання зс рф: трансформація від 2022 до 2023 року

Стан інженерної оборони противника на Запорізькому напрямку принципово різнився між літом 2022 р. і літом 2023 р. – і ця різниця сама по собі є основою стратегічного провалу часового планування.

Влітку 2022 р. Запорізький напрямок, що тоді вважався другорядним, мав мінімальну інженерну підготовку. Переважали польові позиції з

незначними заглибленнями, обмеженими протитанковими перешкодами і мінімальним мінуванням. За оцінками спостерігачів, за таких умов перевага у мобільності та вогневій потужності дозволила б здійснити прорив значно меншими жертвами.

Харківський та Херсонський відступи змусили командування зс рф кардинально переглянути підхід до інженерної оборони. У жовтні 2022 р. генерал Сергій Суровікін, призначений командувачем угрупованням «Z», розпочав будівництво глибокоешелонованої оборонної системи, яка в аналітичному просторі отримала назву «лінія Суровікіна» [7, 8, 42, 44, 45, 46, 47]. До січня 2023 р., за даними британської військової розвідки, було збудовано близько 60 км окопів та траншей. Частина лінії, що розташована в Херсонській області має довжину близько 140 км, а в Запорізькій та Донецькій областях – близько 300 км [45, 46, 47].

Перша смуга – передова бойова охорона з опорними пунктами і траншейними мережами. Друга, основна – ротно-батальйонні опорні пункти, пов'язані траншеями завглибшки 1,5–2 м, з ходами сполучення, бліндажами і укриттями для техніки. Перед передньою лінією і між смугами – густі мінні поля глибиною від 500 м до 3 км. «Зуби дракона» (протитанкові залізобетонні піраміди) утворювали суцільні пояси. Третя і четверта смуги слугували рубежами для введення резервів, не піддаючись удару без глибокого прориву попередніх ліній [9, 46, 47, 48].

За підрахунками аналітиків RUSI і ISW, до літа 2023 р. на Запорізькому напрямку була зосереджена одна з найвищих концентрацій протитанкових мін на одиницю площі в новітній воєнній історії. Дані супутникових знімків компаній PlanetLabs і Махар фіксували стрімке розширення фортифікаційних робіт починаючи з листопада 2022 по травень 2023 р. [43]. Принциповою особливістю системи була не кількість

перешкод, а їх системний характер: протитанкові опорні пункти прикривали один одного фланговим вогнем, мінні поля направляли бронетехніку на заздалегідь підготовлені вогневі мішки, артилерія пристрілювалася по ключових ділянках. У підсумку навіть часткове подолання мінного поля не давало оперативної свободи – той, що наступав потрапляв у зосереджений артилерійський вогонь у передбачених коридорах [46 - 48].

Варіанти напрямків і вибір головного удару

Задум операції передбачав кілька можливих сценаріїв, між якими тривали дискусії на оперативному рівні аж до початку активних бойових дій. Головним варіантом вважався напрямок Оріхів-Токмак - Мелітополь. Прорив на захід від Оріхова відкривав у разі успіху відносно прямий шлях до Токмака (близько 20 км від лінії фронту) і далі до Мелітополя (ще 60 км). Вихід до Мелітополя давав можливість перерізати залізничну та автомобільну артерії, що з'єднують Крим з Донецьким угрупованням зс рф [5, 11, 13, 14, 15, 48].

Принциповим недоліком цього варіанту була передбачуваність: противник ідентифікував його як найбільш загрозливий і зосередив тут основні фортифікаційні зусилля. Перші бої в червні 2023 р. підтвердили: смуга між Роботиним і Токмаком виявилася одним із найбільш насичених мінами районів на всьому театрі воєнних дій [15, 45, 48].

Допоміжний напрямок – Велика Новосілка - Стародубівка в бік Маріуполя – мав переваги у вигляді меншої глибини фортифікацій і більш пересіченої місцевості, однак значно більшу відстань до Азовського узбережжя. У підсумку він використовувався як відволікаючий. Варіант глибокого обходу – маневр, що уникав би найбільш укріпленої частини «лінії Суровікіна» – потенційно міг дати переваги, але вимагав значно

вищого рівня оперативної координації і готовності до ризику на флангах. Цей варіант залишився нереалізованим.

Херсонський відволікаючий маневр – форсування Дніпра і бої за острови та плацдарм на лівому березі влітку 2023 р. – справді відбувся, але його масштабу виявилось недостатньо для суттєвого відтягнення резервів зс рф з Запорізького напрямку [11].

Політичний вимір: внутрішньоукраїнські суперечності

Планування Таврійської операції відбувалося в умовах зростаючого напруження між військовою логікою й політичною доцільністю всередині самої України. До середини 2023 р. набирало сили тертя між В. Залужним і В. Зеленським щодо стратегічних пріоритетів. В. Залужний наполягав на концентрації ресурсів для прориву на півдні й обмеженні втрат на другорядних ділянках. Офіс Президента виявляв зацікавленість у продовженні боїв за Бахмут навіть після того, як оперативний сенс його утримання став сумнівним [13].

Битва за Бахмут поглинала резерви в критичний підготовчий період. За різними оцінками, кількість особового складу і техніки, задіяних в обороні Бахмута протягом зими 2022–2023 рр., могла бути більш ефективно використана для підготовки до Таврійської операції [11, 14]. Рішення про Бахмут частково диктувалося міркуваннями внутрішньої і міжнародної комунікації: утримання міста подавалося як демонстрація незламності, необхідна для підтримки морального духу і залучення союзницької підтримки. Водночас у суто військовому вимірі це рішення мало реальну ціну, яка важко піддається точному вимірюванню, але заперечувати її існування неможливо.

Роль адміністрації Байдена: доктрина «дозованої допомоги»

Ставлення Вашингтона до Таврійської операції відображало більш широкий стратегічний курс адміністрації Байдена, якому коло дослідників дало визначення «допомога на виживання, а не на перемогу». За матеріалами TheWashingtonPost та TheNewYorkTimes, аналітики американської розвідки приватно висловлювали серйозний скептицизм щодо можливості прориву, розцінюючи шанси на успіх як вкрай низькі, зважаючи на глибину мінних полів і щільність протитанкової оборони [18, 49]. Ці оцінки, за деякими даними, не доводилися до українського командування в повному обсязі або повідомлялися у завуальованій формі.

Принциповим обмеженням стала відмова США надати АТАСМС до початку наступу. Наявність оперативно-тактичних ракет дальністю до 300 км дозволила їм систематично уражати логістичні вузли, командні пункти і аеродроми в тилу противника – насамперед у Криму – ускладнюючи доставку резервів і постачання передових позицій. Рішення про передачу АТАСМС Байден підписав лише у жовтні 2023 р. – фактично після завершення основної фази операції [50].

Аналогічно затримувалося рішення щодо F-16. Їхня відсутність залишала СОУ без повноцінного прикриття від ударів штурмової авіації окупаційних військ, яка активно застосовувала керовані авіаційні бомби з планеруючими крилами. Заборона на ураження цілей на міжнародно визнаній російській території – навіть у разі наявності відповідних засобів – обмежувала контрбатарейну боротьбу і ефективність ударів по логістиці противника.

Ці обмеження не були хаотичними або випадковими. Дослідники фіксують, що вони відображали сформовану доктринальну позицію ключових осіб адміністрації – насамперед радника з національної безпеки Джейка Салліана – яку можна коротко сформулювати як «не дати Росії

виграти» замість «допомогти Україні перемогти» [51]. Ця розбіжність у досягненні мети мала критичне значення для масштабу й характеру підтримки. Низка експертів ставила питання: чи не прирікала «дозована» підтримка конфлікт на затяжний позиційний характер з максимальними людськими втратами – на противагу короткому, але рішучому завершенню. Ця реальність вимагає переосмислення. Отже метою має бути систематичне позбавлення росії можливості досягти своїх військових цілей [52, 53, 54].

9-й і 10-й армійські корпуси: потенціал і системні обмеження

Центральним інструментом Таврійської операції мали стати новосформовані з'єднання, зведені в 9-й і 10-й армійські корпуси. Сукупно обидва корпуси налічували до 9-12 бригад загальною чисельністю близько 60 000 осіб. Серед ключових – 47-а окрема механізована бригада на M2 Bradley; бригади на Leopard 2 різних модифікацій, Marder і CV-90; артилерійські бригади на M109 Paladin, PzH 2000, Caesar; підрозділи інженерних військ.

Підготовка проводилася за програмами «Операція Interflex» (Велика Британія), EUMAM UA та двосторонніми програмами США, Польщі, Нідерландів і Канади. Бригади засвоювали тактику взводно-ротного рівня, засади взаємодії родів військ і процедури НАТО. Однак термін підготовки для більшості підрозділів становив лише 4–8 тижнів – абсолютно недостатній для відпрацювання оперативної координації на рівнях «бригада–корпус» у наступальній операції [4].

Виникла системна доктринальна суперечність, яка не зводиться до простого «браку часу». Підготовка здійснювалася за натовськими стандартами, але реальні бойові дії вимагали інтеграції цих стандартів із радянськими командними структурами, арсеналами і процедурами, які СОУ використовували паралельно. У підрозділах співіснували радянська

командна культура «зверху вниз» і натовська децентралізована культура ініціативи, що породжувало непорозуміння в кризових ситуаціях.

Натовська концепція «combined arms maneuver» [55] – скоординованих дій танків, піхоти, саперів, артилерії і авіації в єдиному темпі – принципово залежить від рівня злагодженості. Головна суть концепції полягає не просто в одночасному наступі піхоти й танків, а в такій інтеграції засобів (авіації, артилерії, піхоти, бронетехніки, засобів РЕБ та інженерних військ), за якої протидія одному елементу робить противника максимально вразливим. Під час перших боїв у червні 2023 р. танки і БМП нерідко діяли без належного інженерного забезпечення і артилерійської підтримки; сапери не мали достатньої практики взаємодії з танковими підрозділами під вогнем. Нестача спеціалізованих машин розмінування додатково сповільнювала темп просування і підвищувала втрати в мінних полях [4, 11, 16].

Прорахунки та запізнілі рішення українського керівництва

Аналіз зриву Таврійської операції неможливий без критичного розгляду рішень, ухвалених – або не ухвалених – самим військово-політичним керівництвом України.

Перша проблема – форма початку операції. Перші атаки 4–8 червня 2023 р. проводилися відносно невеликими силами і без повноцінної артилерійської підтримки. Це дало противнику можливість спостерігати за тактикою ведення наступального бою СОУ і скоригувати удари авіації та вогонь артилерії для забезпечення введення в бій основних сил. Ефект раптовості, досягнутий під Харковом, тут відтворити не вдалося: масштаб підготовки і концентрація техніки в певних районах були добре відомі противнику [17, 56, 57].

Друга проблема – введення бригад дозовано, по одній-дві, без концентрації сил для єдиного потужного удару. Це суперечить принципу зосередження зусиль: кожна наступна бригада витрачалася у зустрічному бою, не розвиваючи прорив. Причини – як у об’єктивному браку впевненості у рівні злагодження бригад, так і в обережності командування, що уникало ризику втратити весь резерв в одному ударі [5, 17, 56, 57, 58].

Третя проблема – авіаційне прикриття. Сили оборони не мали достатніх засобів для подавлення зенітних ракетних комплексів противника у тактичній зоні, що дозволяло угрупованню військ противника вільно застосовувати штурмові вертольоти Ка-52 і Мі-28 проти броне колон СОУ. Ця системна вразливість, передбачувана ще до початку операції, не отримала системного вирішення[59, 60].

Четверта проблема – управлінські витрати Бахмута. Дискусія між Офісом Президента і Генеральним штабом щодо утримання Бахмута поглинала управлінський ресурс командування в критичний підготовчий період і гальмувала перерозподіл резервів на користь Таврійського напрямку. Рішення про поступове виведення сил ухвалювалося із запізненням, що вимірювалися у місяцями [11, 57, 60, 61, 62].

П’ята проблема – неповне використання потенціалу БпЛА і далекобійних систем для попереднього виснаження логістики противника. Удари по Кримському мосту і ряду об’єктів у Криму демонстрували, що такий потенціал існував, – однак він застосовувався непослідовно і без чіткої прив’язки до оперативних завдань наступу [5, 11, 15, 61].

Плани і уроки російського командування

Є підстави стверджувати, що російське командування з достатньою точністю передбачило терміни, напрямки і приблизний масштаб наступу та відповідно скоригувало свій задум. Про це свідчить кілька критеріїв: значно

вища інтенсивність фортифікаційних робіт на Запорізькому напрямку порівняно з іншими ділянками; концентрація оперативних резервів саме тут; характер застосування розвідувальних БпЛА і РЕБ.

Оперативний задум військового керівництва рф ґрунтувався на класичній концепції активної стратегічної оборони: використати підготовлені рубежі для знекровлення ударних угруповань, зберегти резерви і в момент виснаження наступаючого перейти до контрудару. Паралельно велися наступальні дії на Донецькому напрямку (Авдіївка, Мар'їнка), покликані відтягнути частину українських ресурсів.

Системні уроки, засвоєні зс рф після 2022 р., реалізувалися принаймні у п'яти напрямках. По-перше – пріоритет інженерній підготовці всіх смуг оборони: «лінія Суровікіна» є прямим наслідком аналізу причин катастрофи під Харковом [42]. По-друге – ешелонування резервів: основні сили зберігалися в другій і третій лініях, недоступних для удару без прориву першої. По-третє – масове застосування FPV-дронів, що виявилися ефективним і дешевим засобом ураження бронетехніки. По-четверте – насичення тактичної зони системами РЕБ для придушення каналів управління БпЛА і навігаційних систем [63, 64]. По-п'яте – артилерійська доктрина заздалегідь пристрілених «вогневих мішків» на основних маршрутах бронетехніки [65].

Наслідки операції для стратегічного курсу України

Провал Таврійської операції мав далекосяжні наслідки, що виходять за межі безпосередніх воєнних підсумків. Публікація у листопаді 2023 р. статті В. Залужного у The Economist [60], де він відкрито говорив про «позиційний глухий кут» і потребу нових підходів, означала публічний розрив з офіційним поведінковим сценарієм Офісу Президента. Це загостило вже існуюче тертя і прискорило події, що завершилися

звільненням В. Залужного з посади Головнокомандувача ЗС України у лютому 2024 р.

На стратегічному рівні операція прискорила перехід ЗС України від наступальної до переважно оборонної стратегії, яка домінувала в 2024 – першій половині 2025 рр. Вона також змінила характер дискусій у НАТО і США: провал «контрнаступу» активізував голоси, що скептично ставилися до доцільності збільшення підтримки, і ускладнив отримання нових пакетів допомоги.

Водночас на тактичному рівні операція прискорила еволюцію Сил оборони. Уроки, отримані ціною значних втрат, прискорили вдосконалення методів подолання мінних загороджень, застосування FPV-дронів і протидії їм, розвиток власної промисловості з виробництва БпЛА й оновлення тактики штурмових підрозділів. Ця тактична адаптація становить, можливо, найбільш цінний практичний здобуток операції.

Висновки. Таврійська наступальна операція 2023 р. є одним із найбільш досліджуваних і водночас найменш системно осмислених епізодів широкомасштабної агресії росії проти України. Складність її аналізу зумовлена поєднанням чинників тактичного, оперативного, стратегічного і геополітичного рівнів, що діяли одночасно і взаємно посилювали один одного.

Задум операції був стратегічно виправданим: відрізання наземного коридору до Криму відповідало логіці примусу противника до переговорів. Реалізація ж наštтовхнулася на системну невідповідність між амбіціями і ресурсами у п'яти ключових вимірах: інженерних засобів подолання перешкод, авіаційного прикриття, рівня злагодженості нових з'єднань, дальності дозволених вогневих ударів і часового ресурсу.

«Вікно можливостей» було реальним, але вузьким, і воно закрилося значно швидше, ніж ударне угруповання досягло необхідного стану боєготовності. Цей структурний часовий тиск залишився недооціненим на рівні прийняття рішень – і саме це є найбільш серйозним управлінським прорахунком усього процесу підготовки.

«Лінія Суровікіна» виявилася якісно іншою проблемою, ніж та, з якою Сили оборони України стикалися у 2022 р. Щільність мін, глибина ешелонування і система вогню були розраховані саме на нейтралізацію механізованих ударних угруповань без завоювання переваги в повітрі і без масштабного інженерного забезпечення.

Новосформовані корпуси мали значний потенціал, але йому бракувало часу для повноцінного злагодження і подолання доктринальної суперечності між натовськими стандартами підготовки і радянською командною культурою. Ці проблеми є самостійними структурними чинниками, а не лише наслідком браку часу.

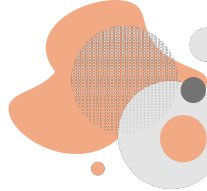
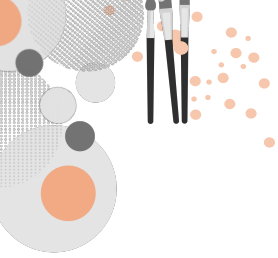
Обмеження з боку адміністрації Байдена мали реальний і вимірюваний вплив на результат операції. Системний характер цих обмежень дає підстави кваліфікувати стратегію США в цей період як «запобігання катастрофальній поразці» – на відміну від «сприяння перемозі». Ця розбіжність у виборі шляхів її досягнення та планування є одним із структурних чинників стратегічної поразки.

Росія зробила якісні висновки з поразок 2022 р. і реалізувала їх у стислі терміни. «Лінія Суровікіна», тактика управління резервами, масштабне мінування і насичення фронту FPV-дронами – все це є прямими наслідками системного аналізу причин провалів і свідчить про здатність військового керівництва російської федерації до оперативної доктринальної адаптації всупереч усталеному образу бюрократичної негнучкості.

Перспективними напрямками подальших досліджень можуть бути: порівняльний аналіз Таврійської операції і успішних операцій 2022 р. з метою ідентифікації ключових змінних; вивчення ролі конкретних осіб у процесі прийняття рішень на різних рівнях; аналіз тактичної адаптації Сил оборони України після операції; дослідження впливу «доктрини Байдена» на загальний перебіг конфлікту в порівнянні з альтернативними варіантами підтримки.

Список використаних джерел

1. Institute for the Study of War (ISW). Russian Offensive Campaign Assessment, multiple issues, October 2022 September 2023. URL: <https://www.understandingwar.org> (дата звернення: 06.04.2026).
2. Карта бойових дій. Період 1-6 червня: південний фронт знову запалав, а під Бахмутом підгорає в росіян. 2023. URL: <https://espresso.tv/karta-boyovikh-diy-bakhmut-viyna-z-rosiyeyu-kviten> (Дата звернення: 22.04.2026).
3. Watling J. & Reynolds N. Ukraine's Developing Counter-Offensive Capabilities. RUSI Special Report. London, 2023. May. URL: <https://rusi.org> (дата звернення: 06.04.2026).
4. Watling J. & Reynolds N. Minefields, Drones and the Challenge of Ukraine' Counteroffensive. RUSI Commentary. London. June. 2023. URL: <https://rusi.org> (дата звернення: 06.05.2026).
5. Texty.org.ua. Основні причини провалу контрнаступу у 2023 році: звіт аналітиків RUSI. 2024. URL: <https://texty.org.ua/fragments/112985/osnovni-prychyny-provalu-kontrnastupu-u-2023-roci-zvit-analitykiv-rusi/> (дата звернення: 29.04.2026).
6. Jack Watling. Emergent Approaches to Combined Arms Manoeuvre in Ukraine. 2025. URL: <https://www.rusi.org/explore-our->

research/publications/insights-papers/emergent-approaches-combined-arms-manoeuvre-ukraine (дата звернення: 29.04.2026).

7. Steve Brown. ANALYSIS: How Ukraine Could Overcome Its Landmine Problem. 2023. URL: <https://www.kyivpost.com/analysis/19582> (дата звернення: 29.04.2026).

8. Jack Watling & Nick Reynolds. Ukraine's long arm disrupts Crimea, its patience breaches Russian defences. 2023. URL: <https://www.rusi.org/news-and-comment/in-the-news/ukraines-long-arm-disrupts-crimea-its-patience-breaches-russian-defences> (дата звернення: 29.04.2026).

9. European Security & Defence (ESD). Solving the counter-mobility problem of minefields. 2026. URL: <https://euro-sd.com/> (дата звернення: 29.04.2026).

10. Kofman M. & Lee J. Ukraine's Offensive Operations: Examining the Tavriisk Direction. War on the Rocks. October 12. 2023. URL: <https://warontherocks.com> (дата звернення: 29.04.2026).

11. WP. Stalemate: Ukraine's failed counteroffensive. December 4, 2023. Part 1. Miscalculations, divisions marked offensive planning by U.S., Ukraine. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/04/ukraine-counteroffensive-us-planning-russia-war/>. Part 2. In Ukraine, a war of incremental gains as counteroffensive stalls. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/04/ukraine-counteroffensive-stalled-russia-war-defenses/> (дата звернення: 29.04.2026).

12. Schmitt E Barnes J., Cooper H. & Thomas G. Ukraine's Forces and Firepower Are Misallocated, U.S. Officials Say. 2023. August 22. URL: <https://www.nytimes.com/2023/08/22/us/politics/ukraine-counteroffensive-russia-war.html>. (дата звернення: 29.04.2026).

13. Скібіцька Ю. & М'ясищев О. Washington Post опублікувала дві великі статті про те, чому український наступ пішов не за планом. Україна та Захід по-різному дивилися на стратегію та недооцінили росію. 2023. URL: <https://babel.ua/texts/101367-washington-post-opublikovala-dvi-veliki-statti-pro-te-chomu-ukrajinskiy-nastup-pishov-ne-za-planom-ukrajina-ta-zahid-po-riznomu-divilisya-na-strategiyu-ta-nedoocinili-rosiyu-perekaz> (дата звернення: 18.04.2026).

14. Ярославська А. У Києва та Вашингтона з'явилися розбіжності в баченні продовження війни – Politico. 2023. URL: <https://glavred.net/ukraine/u-kieva-i-vashingtona-poyavilis-raznoglasiya-v-videnii-prodolzheniya-voyny-politico-10455728.html> (дата звернення: 18.04.2026).

15. Герасименко Я. WP: США та Україна мали розбіжності щодо стратегії, тактики та початку контрнаступу. 2023. URL: <https://hromadske.ua/posts/wp-ssha-ta-ukrayina-mali-rozbizhnosti-shodo-strategiyi-taktiki-ta-pochatku-kontrnastupu> (дата звернення: 18.04.2025).

16. УП. Мінні поля – найбільша перешкода для українського контрнаступу. 2023. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/07/16/7411531/> (дата звернення: 29.04.2026).

17. Texty.org.ua. Замість прориву «війна поступових здобутків». Чому контрнаступ України вийшов не таким, як очікували – WP. 2023. URL: <https://texty.org.ua/fragments/111256/zamist-proryvu-vijna-postupovyh-zdobutkiv-chomu-kontrnastup-ukrayiny-vyjshov-ne-takym-yak-ochikuvaly-wp/> (дата звернення: 29.04.2026).

18. Entous A. & Warrick J. CIA's Secret Assessment: Ukraine's Counteroffensive Would Fail. The Washington Post. 2023. November 22.

19. Fareed Zakaria. Sullivan: Ukraine's counteroffensive 'not an exam'. 2023. URL: <https://edition.cnn.com/videos/tv/2023/06/02/exp-gps-0604-sullivan-on-ukrainian-counteroffensive.cnn>. (дата звернення: 29.04.2026).

20. Белєсков М. Непроаналізовані перемоги 2022-го: як самообман вдарив по Україні згодом. 2026. URL: https://texty.org.ua/articles/116950/neproanalizovani-peremohy-defitsyt-jakisnoho-analizu-kampaniyi-2022-roku-mav-nehatyvni-dovhostrokovy-naslidky/?src=read_next&from=117120 (дата звернення: 14.04.2026).

21. Белєсков М. Чому Україні важко повторити успіхи 2022 року. 2025. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/yak-ukrajini-vdalosya-vidbiti-nastup-rf-u-2022-roci-50554945.html> (дата звернення: 14.04.2026).

22. Белєсков М. Втрачене вікно можливостей. Чому в Україні не склалося з наступом на півдні у 2023 році. 2026. URL: https://texty.org.ua/articles/117302/vtrachene-vikno-chomu-v-ukrayiny-ne-sklalosya-z-nastupom-na-pivdni-u-2023-roci/?utm_source=substack&utm_medium=email (дата звернення: 14.04.2026).

23. Що таке зустрічі у форматі Рамштайн і як вони допомагають Україні: все, що відомо про 16 засідань. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20231011-pidtrymka-ta-ozbrojennya-shho-take-zustrichi-u-formati-ramshtajn-ta-yak-vony-dopomagayut-ukrajini> (дата звернення: 14.04.2026).

24. Грицюк В. & інші. Стратегічний характер Київської оборонної операції (24 лютого – 2 квітня 2022 р.). Український історичний журнал. № 3(570). 2023. С. 5 – 29. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.03.005>.

25. Кривизюк Л. & Заболотнюк В. Весняно-літня кампанія збройних сил російської федерації 2025 року в російсько-Українській війні (війні за незалежність України): стратегічні цілі, перебіг та результати. Військово-

науковий вісник. Випуск 45. Львів: НАСВ, 2026. С. 91 – 124. DOI: 10.33577/2313-5603.45.2026.91-124.

26. Рудько С. Херсонська наступальна операція ЗС України (29 серпня – 11 листопада 2022 р.). Український історичний журнал. №6 (585). 2025. С. 18 – 33. DOI: 0000-0003-4734-4276.

27. Харук А. Слобожанська наступальна операція: передумови і перший етап (6-12 вересня 2022 р.). Український історичний журнал. №1 (568). 2023. С. 5 – 19. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2023.01.005>.

28. Харук А. Російсько-українська війна: бої за Харків і Харківщину (2022): Монографія. Київ Львів: Видавництво РАЦІО. 2025. 144 с.

29. Харук А. Дві битви за Лиман (23 травня - 2 жовтня 2022 р.). Український історичний журнал. № 3 (582). 2025. С. 5-15. DOI: 10.15407/uhj2025.03.005.

30. Харук А. Оборона Гостомельського та Васильківського аеродромів: спроба реконструкції подій. Український історичний журнал. № 4. 2022. С. 139-148. DOI: 10.15407/uhj2022.04.139.

31. Кривизюк Л.П. & Юрченко Р.В. Херсонська операція Сил оборони України 2022 року. Українське військо: сучасність та історична ретроспектива: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції 27 листопада 2025 р. К.: НУОУ. 2025. С. 52 - 53.

32. Що таке зустрічі у форматі Рамштайн і як вони допомагають Україні: все, що відомо про 16 засідань. 2023. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20231011-pidtrymka-ta-ozbroyennya-shho-take-zustrichi-u-formati-ramshtajn-ta-yak-vony-dopomagayut-ukrayini> (дата звернення: 14.04.2026).

33. Гневашева А. Аспекти військової допомоги США у роки війни України за Незалежність (2014 – 2024). Вісник гуманітарних наук. № 15 (2026). 2026. 17 с. DOI: 10.5281/zenodo.18372734.
34. Рудько С. Данська модель військової допомоги Україні як прояв нової дипломатії безпеки у міжнародних відносинах. Випуск 44. Львів: НАСВ. 2025. С. 177 – 194. DOI: 10.33577/2313-5603.44.2025.177-194.
35. Рудько С. Роль Австралії у зміцненні обороноздатності України: аналіз військової допомоги у 2022– 2024 роках. Випуск 43. Львів: НАСВ, 2025. С. 184 – 203. DOI: 10.33577/2313-5603.44.2025. 184-203.
36. Рудько С. Військова допомога Норвегії Україні у 2022–2024 роках: масштаби, механізми та значення. Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2025. С. 87-98. DOI: 10.26693/ahpsxxi2025.10.087.
37. Рудько С. Шведська модель військової підтримки України у 2022 – 2025 роках. Військово-науковий вісник. Випуск 45. Львів: НАСВ. 2026. С. 148 – 165. DOI: 10.26693/2313-5603.43.2025.148-165.
38. Гневашева А. Аспекти міжнародної військової допомоги Польщі та країн Балтії Силам оборони України у роки широкомасштабної агресії рф (2022 - 2023). Військово-науковий вісник. Випуск 43. Львів. НАСВ. 2025. С. 125 – 142. DOI: 10.33577/2313-5603.43.2025.125-142.
39. Кривизюк Л. & Заболотнюк В. Міжнародна військова допомога Україні коаліцією артилерії Контактної групи «Рамштайн»: 2022–2025 роки. Вісник гуманітарних наук. № 16. 2026. 44 с. DOI: 10.5281/zenodo.18884385.
40. Надрага М., Турчак О. & Теницький С. Роль міжнародних союзників у військовій допомозі Україні: огляд матеріалів The Guardian за 2023 рік. Військово-науковий вісник. Випуск 44. Львів: НАСВ. 2025. С. 157 – 176. DOI: 10.33577/2313-5603.44.2025.157-176.

41. UK Ministry of Defence. Operation Interflex: Training Ukrainian Armed Forces. London, 2023. URL: <https://www.gov.uk> (дата звернення: 01.05.2025).
42. Zabrodskyi M., Watling J., Danylyuk O. & Reynolds N. Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations During the Russo-Ukrainian War. RUSI Occasional Paper. London, 2022. URL: <https://rusi.org> (дата звернення: 01.05.2025).
43. Planet Labs PBC. Satellite imagery analysis: Zaporizhzhia defensive lines, November 2022 – May 2023. URL: <https://www.planet.com> (дата звернення: 01.05.2025).
44. Капнік О. Росіяни будують укріплення та оборонні рубежі: де РФ готується до контрнаступу ЗСУ. 2023. URL: <https://tsn.ua/ato/rosiyani-buduyut-ukriplennya-ta-oboronni-rubezhi-de-rf-gotuyetsya-oboronyatisya-2309929.html> (дата звернення: 24.04.2026).
45. Морфінов С. Лінія Суровікіна: як її прорвати ЗСУ та як долали лінії Маннергейма, Мажино та Зігфрида. 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckkrw2ерхуно> (дата звернення: 18.10.2024).
46. FREEDOM. Три лінії оборони армії РФ: особливості кожної назвав Коваленко. 2023. URL: <https://uatv.ua/uk/try-liniyi-oborony-armiyi-rf-osoblyvosti-kozhnoyi-nazvav-kovalenko/> (дата звернення: 18.10.2024).
47. Лінія Суровікіна. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Лінія_Суровікіна (дата звернення: 24.04.2026).
48. Перун. Контрнаступ України – пролом, а не прорив: Мінні поля, тактика та уроки, що впливають. 2023. URL: <https://www.patreon.com/posts/kontrnastup-ne-91502885> (дата звернення: 6.04.2026).

49. Дудко І. & Фарапонов В. Доктрина зовнішньої політики Президента Байдена та збільшення підтримки України. 2023. URL: <https://americanstudies.history.knu.ua/uk/doktrina-zovnishno%D1%97-politiki-prezidenta-bajdena-ta-zbilshennya-pidtrimki-ukra%D1%97ni/>. DOI 10.17721/2521-1706.2023.15.1.

50. Sanger D, Jakes L, Santora M, Méheut C. & Ismay J. Ukraine Uses Powerful American-Supplied Missiles for First Time. 2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/10/17/world/europe/ukraine-atacms-attacks-russia.html> (дата звернення: 6.04.2026).

51. Zhukauskaite D. & Conway C. No Perfect Solutions: Jake Sullivan on Policy Making, Strategy for Turbulent Times. 2025. URL: <https://www.russiamatters.org/blog/no-perfect-solutions-jake-sullivan-policy-making-strategy-turbulent-time> (дата звернення: 6.04.2026).

52. Рагуцька Л. Екссешф ЦРУ Гофф: США дали Україні достатньо зброї, щоб вона пролила кров, а не перемогла. 2025. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-mir/ekssheshf-tsru-goff-ssha-dali-ukraini-dostatno-zbroi-schob-vona-prolila-krov-a-ne-peremogla.htm> (дата звернення: 7.04.2026).

53. Газета «Судово-юридична». Україна потребує достатньо зброї для перемоги, а не лише для стримування – Денис Шмигаль. 2024. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/317044-ukraine-nuzhno-dostatochno-oruzhiya-dlya-pobedy-a-ne-tolko-dlya-sderzhivaniya-denis-shmygal> (дата звернення: 6.04.2026).

54. Zagorodnyuk A. Ukraine's New Theory of Victory Should be Strategic Neutralization. 2025. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2025/06/ukraines-new-theory-of-victory-should-be-strategic-neutralization> (дата звернення: 6.04.2026).

55. Репіло Ю., Россійцев В. & Іщенко О. Аналіз базових принципів, концепцій та понять доктринального забезпечення збройних сил провідних країн світу. *Modern Information Technologies in the Sphere of Security and Defence* No 1(43). 2022. С. 79 – 90. DOI:10.33099/2311-7249/2022-43-1-79-90.

56. Погорілов С. Британські аналітики назвали основні причини провалу контрнаступу ЗСУ у 2023 році. 2024. URL: <https://carnegieendowment.org/research/2025/06/ukraines-new-theory-of-victory-should-be-strategic-neutralization> (дата звернення: 7.04.2026).

57. Farrell F. Ukraine's counteroffensive lurches forward: Key moment looms as more forces committed. 2023. URL: <https://kyivindependent.com/ukraines-counteroffensive-lurches-forward-key-moment-looms-as-more-forces-committed/> (дата звернення: 7.04.2026).

58. Матяш Т. The Washington Post про контрнаступ ЗСУ: «Усе пішло не за планом, тому Залужний змінив тактику». 2023. URL: https://lb.ua/society/2023/12/04/587472_washington_post_pro_kontrnastup.html (дата звернення: 7.04.2026).

59. Defense Express. Позиційна війна авіації та чому F-16 не панацея, про який взагалі не згадує Залужний. 2023. URL: https://defence-ua.com/weapon_and_tech/pozitsijna_vijna_aviatsiji_ta_chomu_f_16_ne_panatseja_pro_jakij_vzagali_ne_zgaduje_zaluzhnij-13355.html (дата звернення: 7.04.2026).

60. Главком. Стаття Залужного для The Economist: оприлюднено повний переклад. 2023. URL: <https://bukinfo.com.ua/analitika/stattya-zaluzhnogo-dlya-the-economist-oprylyudneno-povnyy-pereklad> (дата звернення: 7.06.2026).

61. Watling J. & Reynolds N. Ukraine's long arm disrupts Crimea, its patience breaches Russian defences. 2023. URL: <https://www.rusi.org/news->

and-comment/in-the-news/ukraines-long-arm-disrupts-crimea-its-patience-breaches-russian-defences (дата звернення: 7.04.2026).

62. Entous A. The New York Times «Партнерство: Таємна історія війни в Україні». 2025. URL: <https://censor.net/ua/r3544275> (дата звернення: 7.04.2026).

63. Cranny-Evans S., Sherrill E. Russia's Use of FPV Drones and Electronic Warfare. RUSI Commentary. London, 2023. September. URL: <https://rusi.org> (дата звернення: 06.05.2026).

64. Левицька І. Щит проти FPV-дронів. Чи встигає український РЕБ за розвитком безпілотників? 2025. URL: <https://rusi.org> (дата звернення: 8.04.2026).

65. FM 100-2-1 Headquarters Department of the Army Washington, DC, 16 July 1984. THE SOVIET ARMY: Operations and Tactics. URL: <https://www.bits.de/NRANEU/others/amd-us-archive/FM%20100-2-1%2884%29.pdf> (дата звернення: 8.04.2026).